Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (drugo vijeće)

20. rujna 2017.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Zaštita potrošača – Direktiva 93/13/EEZ – Nepoštene odredbe u potrošačkim ugovorima – Članak 3. stavak 1. i članak 4. stavak 2. – Ocjena nepoštenosti ugovornih odredbi – Ugovor o kreditu sklopljen u stranoj valuti – Tečajni rizik koji u potpunosti snosi potrošač – Znatnija neravnoteža u pravima i obvezama stranaka, proizašlima iz ugovora – Vrijeme u koje se mora ocijeniti neravnoteža – Doseg pojma odredbi koje su ‚jasno i razumljivo sastavljene' – Razina informiranja koju mora pružiti banka"

U predmetu C-186/16,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputila Curtea de Apel Oradea (Žalbeni sud u Oradei, Rumunjska), odlukom od 3. ožujka 2016., koju je Sud zaprimio 1. travnja 2016., u postupku

Ruxandra Paula Andriciuc i dr.

protiv

Banca Românească SA,

SUD (drugo vijeće),

u sastavu: M. Ilešič, predsjednik vijeća, A. Prechal (izvjestiteljica), A. Rosas, C. Toader i E. Jarašiūnas, suci,

nezavisni odvjetnik: N. Wahl,

tajnik: L. Carrasco Marco, administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 9. veljače 2017.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

– za Ruxandru Paulu Andriciuc i dr., G. Piperea, A. Dimitriu, L. Hagiu i C. Șuhan, *avocați*,

– za Banca Românească SA, R. Radu Tureac, V. Rădoi i D. Nedea, *avocați*,

– za rumunjsku vladu, R.-H. Radu, L. Lițu, M. Chicu, E. Gane u svojstvu agenata,

– za poljsku vladu, B. Majczyna, u svojstvu agenta,

– za Europsku komisiju, C. Gheorghiu, G. Goddin i D. Roussanov, u svojstvu agenata,

* Jezik postupka: rumunjski

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 27. travnja 2017.,

donosi sljedeću

Presudu

1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 3. stavka 1. i članka 4. stavka 2. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima (SL 1993., L 95, str. 29.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 12., str. 24.).

2 Zahtjev je podnesen u okviru spora između, s jedne strane, Ruxandre Paule Andriciuc i 68 drugih osoba i, s druge strane, Banca Românească SA (u daljnjem tekstu: banka) u vezi s navodnom nepoštenosti odredbi iz ugovora o kreditu koje predviđaju, među ostalim, vraćanje kreditâ u istoj stranoj valuti kao u onoj u kojoj su bili odobreni.

Pravni okvir

Pravo Unije

3 Članak 1. Direktive 93/13 propisuje:

„1. Svrha ove Direktive je uskladiti zakone i druge propise država članica koji se odnose na nepoštene odredbe u ugovorima koji se sklapaju između prodavatelja robe ili pružatelja usluga i potrošača.

2. Ugovorne odredbe koje su odraz obaveznih zakonskih ili regulatornih odredaba i odredaba ili načela međunarodnih konvencija u kojima su države članice ili Zajednica stranke, posebno u području prijevoza, ne podliježu odredbama ove Direktive.”

4 U skladu s člankom 3. stavkom 1. te direktive:

„1. Ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori smatra se nepoštenom ako u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri, na štetu potrošača prouzroči znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka, proizašlima iz ugovora.”

5 Članak 4. navedene direktive glasi kako slijedi:

„1. Ne dovodeći u pitanje članak 7., nepoštenost ugovorne odredbe procjenjuje se tako da se u obzir uzimaju priroda robe ili usluga na koje se ugovor odnosi u vrijeme kada je ugovor sklopljen, sve popratne okolnosti sklapanja ugovora i sve ostale odredbe tog ugovora ili nekog drugog ugovora o kojem on ovisi.

2. Procjena o tome jesu li neke odredbe nepoštene ne odnosi se na definiciju glavnog predmeta ugovora ni na primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i robu, na drugoj, sve dok su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene.”

6 Članak 5. iste direktive određuje:

„U slučaju ugovora u kojima se potrošaču sve ili određene odredbe nude u pisanom obliku, te odredbe uvijek moraju biti sročene jasno i razumljivo. […]”

Rumunjsko pravo

7 Članak 1578. Cod Civil (Građanski zakonik), u verziji koja je bila na snazi na datum sklapanja tih ugovora, propisuje:

„Obveza koja proizlazi iz novčanog zajma uvijek je ograničena na isti iznos naveden u ugovoru.

Ako se vrijednost valute poveća ili smanji prije roka za otplatu, dužnik mora vratiti posuđeni iznos i obvezan je vratiti samo taj iznos u valuti koja se koristila prilikom plaćanja."

Glavni postupak i prethodna pitanja

8 Iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da su tijekom godina 2007. i 2008. tužitelji u glavnom postupku, koji su u tom razdoblju svoj dohodak primali u rumunjskim lejima (RON), s bankom sklopili ugovore o kreditu u švicarskim francima (CHF) za stjecanje nekretnina, refinanciranje drugih kredita ili za osobne potrebe.

9 U skladu s člankom 1. stavkom 2. svakog od tih ugovora, tužitelji u glavnom postupku bili su dužni vraćati mjesečne rate kredita u istoj valuti kao u onoj u kojoj su ugovori o kreditu bili sklopljeni, to jest u švicarskim francima, uz tu posljedicu da su tečajni rizik, koji podrazumijeva da se rata povećava u slučaju pada tečaja rumunjskog leja u odnosu na švicarski franak, u potpunosti snosili oni. Osim toga, ti ugovori u članku 9. stavku 1. odnosno u članku 10. stavku 3. točki 9. sadržavaju dvije odredbe kojima se, po dospijeću mjesečne rate ili u slučaju da korisnik kredita ne poštuje obveze koje proizlaze iz navedenih ugovora, dopuštalo banci da tereti račun korisnika kredita i da, ako je to potrebno, izvrši konverziju sredstava raspoloživih na njegovu računu u valutu ugovora, po deviznom tečaju koji je koristila banka na datum navedene transakcije. Na temelju tih odredbi svaka razlika u visini tečaja isključivo je bila na teret korisnika kredita.

10 Prema mišljenju tužiteljâ u glavnom postupku, banka je mogla predvidjeti promjene i fluktuacije tečaja švicarskog franka. U tom smislu tečajni rizik bio je prikazan nepotpuno s obzirom na to da, za razliku od drugih stranih valuta koje su korištene kao referentne u zajmovima, banka nije objasnila da švicarski franak znatno fluktuira u odnosu na rumunjski lej.

11 Općenito, prezentacija je napravljena na pristran način, s naglaskom na koristi od te vrste proizvoda i od korištene valute, pri čemu je zanemaren prikaz potencijalnih rizika kao i vjerojatnost njihova ostvarenja. U tom kontekstu tužitelji u glavnom postupku navode da je banka, time što ih nije informirala o navedenim fluktuacijama na transparentan način, povrijedila svoje obveze informiranja, upozoravanja i savjetovanja, kao i svoju obvezu sastavljanja ugovornih odredbi na jasan i razumljiv način kako bi korisnik kredita mogao ocijeniti opseg obveza koje proizlaze iz ugovora koji je sklopio.

12 Smatrajući da su ugovorne odredbe koje predviđaju otplatu kredita u švicarskim francima nepoštene, jer u skladu s njima tečajni rizik snose korisnici kredita, tužitelji u glavnom postupku podnijeli su pred Tribunalul Bihor (Sud u Bihoru, Rumunjska) tužbu kojom su zatražili poništenje tih odredbi i da banka izradi novi raspored plaćanja koji predviđa konverziju zajmova u rumunjske leje, po tečaju koji je bio na snazi u vrijeme sklapanja ugovorâ o kreditu o kojima je riječ u glavnom postupku.

13 Presudom od 30. travnja 2015. Tribunalul Bihor (Sud u Bihoru) odbio je tužbu. Taj je sud smatrao da ugovorna odredba koja predviđa otplatu kreditâ u istoj valuti kao u onoj u kojoj su sklopljeni ugovori o kreditu nije nepoštena, čak i ako nije bila predmet pregovaranja s korisnicima kredita.

14 Tužitelji u glavnom postupku podnijeli su žalbu protiv te odluke sudu koji je uputio zahtjev. Tvrde da je znatnija neravnoteža u pravima i obvezama stranaka uzrokovana deprecijacijom rumunjskog leja u odnosu na švicarski frank, do koje je došlo nakon sklapanja ugovora, i da se Sud nikada nije izjasnio o pitanju takve naravi u svojim presudama o tumačenju članka 3. stavka 1. Direktive 93/13, u vezi s pojmom „znatnija neravnoteža”.

15 Sud koji je uputio zahtjev napominje da je u predmetnom slučaju tečaj švicarskog franka od vremena dodjeljivanja zajmova o kojima je riječ u glavnom postupku znatno porastao i da su tužitelji u glavnom postupku pretrpjeli učinke takvog rasta. Taj sud zato smatra da je potrebno saznati je li banka u okviru obveze informiranja koju je imala u trenutku sklapanja ugovorâ o kreditu morala informirati klijente o eventualnom budućem padu ili rastu tečaja švicarskog franka i moraju li se u odredbi o kojoj je riječ u glavnom postupku također navesti sve posljedice koje bi ona mogla imati, a koje bi mogle utjecati na cijenu koju plaća korisnik kredita, poput tečajnog rizika, kako bi se moglo smatrati da je jasno i razumljivo sastavljena u smislu članka 4. stavka 2. Direktive 93/13.

16 Sud koji je uputio zahtjev smatra dakle da je potrebno pojasniti tumačenje članka 4. stavka 2. Direktive 93/13, koji predviđa iznimku od mehanizma nadzora sadržaja nepoštenih odredbi utvrđenog u okviru sustava zaštite potrošača uspostavljenog tom direktivom.

17 U tim je okolnostima Curtea de Apel Oradea (Žalbeni sud u Oradei, Rumunjska) odlučila prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Treba li članak 3. stavak 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka koje proizlaze iz ugovora treba ocjenjivati strogo se držeći vremena sklapanja ugovora ili je njime obuhvaćen i slučaj u kojem je tijekom izvršenja ugovora s periodičnim ili stalnim obvezama protučinidba potrošača, u usporedbi s onom na koju je bio obvezan u vrijeme sklapanja ugovora, postala preveliko opterećenje zbog velikih promjena deviznog tečaja?

2. Treba li se smatrati da se jasno i razumljivo sastavljenom ugovornom odredbom u smislu članka 4. stavka 2. Direktive 93/13 moraju predviđati samo razlozi koji su doveli do uključivanja navedene odredbe u ugovor i njezin operativni mehanizam ili se njome moraju također predvidjeti sve moguće posljedice zbog kojih može varirati cijena koju potrošač plaća, primjerice rizik deviznog tečaja, te može li se s obzirom na Direktivu 93/13 smatrati da se obveza banke da informira klijenta u trenutku odobravanja kredita odnosi isključivo na kreditne uvjete, odnosno na kamate, troškove i jamstva na teret korisnika kredita, i da pritom u takvu obvezu ne ulazi moguća aprecijacija ili deprecijacija strane valute?

3. Treba li članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 tumačiti na način da izrazi ‚glavni predmet ugovora’ i ‚primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i roba, na drugoj’ obuhvaćaju odredbu sadržanu u ugovoru o kreditu u stranoj valuti sklopljenom između poslovnog subjekta i potrošača, koja nije bila predmetom pojedinačnih pregovora i na temelju koje se kredit mora vratiti u istoj valuti?”

O prethodnim pitanjima

Dopuštenost prethodnih pitanja

18 Banka osporava dopuštenost prethodnih pitanja. Naime, prema njezinu mišljenju, sudu koji je uputio zahtjev nije potrebno tumačenje odredbi Direktive 93/13 kako bi odlučio o glavnom sporu, a u tom području u svakom slučaju već postoji sudska praksa, tako da je tumačenje predmetnih pravnih pravila sada razjašnjeno. Osim toga, pitanja su postavljena na način da se njima zapravo želi dobiti individualno rješenje radi konkretnog rješavanja predmeta u glavnom postupku.

19 U tom pogledu najprije treba podsjetiti da je, u skladu s ustaljenom sudskom praksom Suda, u okviru postupka predviđenog člankom 267. UFEU-a, koji se temelji na jasnom razdvajanju funkcija između nacionalnih sudova i Suda, nacionalni sud jedini ovlašten utvrditi i ocijeniti činjenice glavnog postupka te tumačiti i primijeniti nacionalno pravo. Isto je tako isključivo na nacionalnom sudu pred kojim se vodi postupak i koji mora preuzeti odgovornost za sudsku odluku koja će biti donesena da uvažavajući posebnosti predmeta ocijeni nužnost i relevantnost pitanja koja postavlja Sudu. Posljedično, kada se postavljena pitanja odnose na tumačenje prava Unije, Sud je načelno obvezan donijeti odluku (presuda od 26. siječnja 2017., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, t. 29. i navedena sudska praksa).

20 Naime, u okviru mehanizma suradnje između Suda i nacionalnih sudova u obliku postupka uspostavljenog člankom 267. UFEU-a pitanja koja se odnose na pravo Unije uživaju presumpciju relevantnosti. Sud može odbiti odlučiti o prethodnom pitanju koje je postavio nacionalni sud, u smislu članka 267. UFEU-a, samo ako nisu ispunjeni uvjeti u vezi sa sadržajem zahtjeva za prethodnu odluku navedeni u članku 94. Poslovnika Suda ili ako je očito da tumačenje ili ocjena valjanosti pravila Unije koje je zatražio nacionalni sud nemaju nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom spora u glavnom postupku ili ako je problem hipotetski (presuda od 28. ožujka 2017., Rosneft, C-72/15, EU:C:2017:236, t. 50. i navedena sudska praksa).

21 U predmetnom slučaju, s jedne strane, treba podsjetiti da, čak i uz postojanje sudske prakse Suda koja rješava predmetno pravno pitanje, nacionalni sudovi imaju potpunu slobodu obratiti se Sudu kada to smatraju svrsishodnim, a da okolnost što je odredbe čije se tumačenje traži Sud već tumačio ne sprečava da Sud o tome ponovno odlučuje (presuda od 17. srpnja 2014., Torresi, C-58/13 i C-59/13, EU:C:2014:2088, t. 32. i navedena sudska praksa).

22 S druge strane, iako je isključivo sud koji je uputio zahtjev za prethodnu odluku dužan izraziti pravno stajalište u vezi s ocjenom navodne nepoštenosti ugovornih odredaba s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, Sud je nadležan izvesti kriterije iz odredbi Direktive 93/13, u konkretnom slučaju njezina članka 3. stavka 1. i članka 4. stavka 2., koje nacionalni sud može ili mora primijeniti prilikom ispitivanja ugovornih odredaba s obzirom na te odredbe (vidjeti u tom smislu presude od 21. ožujka 2013., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, t. 48., i od 23. travnja 2015., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 28.).

23 Slijedom toga je zahtjev za prethodnu odluku dopušten.

Treće pitanje

24 Svojim trećim pitanjem, na koje valja odgovoriti na prvom mjestu, sud koji je uputio zahtjev pita treba li članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 tumačiti na način da pojmovi „glavni predmet ugovora” i „primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i roba, na drugoj” u smislu te odredbe obuhvaćaju odredbu iz ugovora o kreditu u stranoj valuti, sklopljenog između prodavača ili pružatelja usluga i potrošača, o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori, poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, u skladu s kojom se kredit mora vratiti u istoj valuti.

25 Najprije valja podsjetiti da okolnost da je nacionalni sud formalno sastavio zahtjev za prethodnu odluku pozivajući se na određene odredbe prava Unije ne sprečava Sud da tom sudu pruži sve elemente tumačenja koji mogu biti korisni za donošenje odluke u postupku koji se vodi pred njim, bez obzira na to je li se na njih pozvao u svojim pitanjima (presude od 10. rujna 2014., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, t. 71., i od 15. veljače 2017., W i V, C-499/15, EU:C:2017:118, t. 45.).

26 U predmetnom slučaju rumunjska vlada i banka su u svojim očitovanjima iznijele tezu da je ugovorna odredba o kojoj je riječ u glavnom postupku samo odraz načela monetarnog nominalizma sadržanog u članku 1578. rumunjskog Građanskog zakonika, tako da ta odredba na temelju članka 1. stavka 2. Direktive 93/13 ne ulazi u njezino područje primjene.

27 U tom pogledu valja podsjetiti da se člankom 1. stavkom 2. Direktive 93/13 uspostavlja isključenje iz njezina područja primjene koje se odnosi na ugovorne odredbe koje su odraz obveznih zakonskih ili regulatornih odredbi (presuda od 10. rujna 2014., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, t. 76., kao i, u tom smislu, presuda od 21. ožujka 2013., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, t. 25.).

28 Sud je već presudio da to isključenje pretpostavlja ispunjenje dvaju uvjeta. S jedne strane, ugovorna odredba mora biti odraz zakonske ili regulatorne odredbe, a, s druge strane, ta odredba mora biti obvezna (presuda od 10. rujna 2014., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, t. 78.).

29 Slijedom navedenog, kako bi se utvrdilo je li ugovorna odredba isključena iz područja primjene Direktive 93/13, na nacionalnom je sudu da provjeri je li ta ugovorna odredba odraz odredbi nacionalnog prava koje se primjenjuju na ugovorne strane neovisno o njihovoj volji ili onih koje su dispozitivne naravi i stoga automatski primjenjive, odnosno ako se ugovorne strane u tom smislu nisu drugačije sporazumjele (vidjeti u tom smislu presude od 21. ožujka 2013., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, t. 26., i od 10. rujna 2014., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, t. 79.).

30 U predmetnom slučaju je, kao što je to naveo nezavisni odvjetnik u točki 59. svojeg mišljenja, na sudu koji je uputio zahtjev da ocijeni, s obzirom na narav, opću strukturu i odredbe predmetnih ugovora o zajmu kao i na pravne i činjenične okolnosti tih ugovora, je li odredba o kojoj je riječ u glavnom postupku, u skladu s kojom se kredit mora vratiti u istoj valuti u kojoj je i odobren, odraz zakonskih odredbi nacionalnog prava u smislu članka 1. stavka 2. Direktive 93/13.

31 Kada provodi spomenute potrebne provjere, nacionalni sud mora voditi računa o tome da, osobito s obzirom na cilj navedene direktive, odnosno zaštitu potrošača od nepoštenih odredbi u ugovorima koje su prodavatelji robe ili pružatelji usluga sklopili s njima, iznimku uspostavljenu člankom 1. stavkom 2. iste direktive treba tumačiti usko (vidjeti u tom smislu presudu od 10. rujna 2014., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, t. 77.).

32 U slučaju da sud koji je uputio zahtjev utvrdi da ugovorna odredba o kojoj je riječ u glavnom postupku nije obuhvaćena spomenutom iznimkom, on mora ispitati je li obuhvaćena pojmovima „glavni predmet ugovora” ili „primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i roba, na drugoj” u smislu članka 4. stavka 2. Direktive 93/13.

33 Iako je točno da to ispitivanje, kao što je bilo navedeno u točki 22. ove presude, mora obaviti sud koji je uputio zahtjev, ipak je na Sudu da iz spomenute odredbe izvede kriterije primjenjive prilikom takvog ispitivanja.

34 U tom pogledu Sud je presudio da se člankom 4. stavkom 2. Direktive 93/13 propisuje iznimka od mehanizma sadržajne ocjene nepoštenih odredbi koji je predviđen u sklopu sustava zaštite potrošača što ga je uspostavila ta direktiva i da se zato takva odredba mora usko tumačiti (vidjeti u tom smislu presude od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 42., i od 23. travnja 2015., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 31.). Osim toga, za izraze „glavni predmet ugovora” i „primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i robe na drugoj” iz članka 4. stavka 2. Direktive 93/13 u pravilu treba u cijeloj Europskoj uniji postići samostalno i ujednačeno tumačenje, do kojeg treba doći uzimajući u obzir kontekst te odredbe i zadani cilj propisa o kojem je riječ (presuda od 26. veljače 2015., Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 50.).

35 Što se tiče kategorije ugovornih odredbi koje su obuhvaćene pojmom „glavni predmet ugovora” u smislu članka 4. stavka 2. Direktive 93/13, Sud je presudio da pod tim odredbama treba razumjeti one odredbe koje utvrđuju bitne činidbe tog ugovora koje ga kao takve određuju (presude od 3. lipnja 2010., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, t. 34., i od 23. travnja 2015., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 33.).

36 Međutim, odredbe koje su akcesornog značaja u usporedbi s onima koje definiraju samu bit ugovornog odnosa ne mogu biti obuhvaćene pojmom „glavni predmet ugovora” u smislu tog članka (presude od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 50., i od 23. travnja 2015., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 33.).

37 U ovom slučaju nekoliko elemenata iz spisa dostupnog Sudu upućuje na to da je ugovorna odredba, poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, sadržana u ugovoru o kreditu sklopljenom u stranoj valuti između pružatelja usluga i potrošača, o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori i na temelju koje se kredit mora vratiti u istoj valuti, obuhvaćena pojmom „glavni predmet ugovora” u smislu članka 4. stavka 2. Direktive 93/13.

38 U tom pogledu treba napomenuti da se ugovorom o kreditu zajmodavac prije svega obvezuje staviti na raspolaganje zajmoprimcu određeni iznos novaca, a potonji se pak ponajprije obvezuje taj iznos vratiti, uglavnom s kamatama, u skladu predviđenim rasporedom plaćanja. Bitne obveze takvog ugovora odnose se dakle na novčani iznos koji se mora odrediti u odnosu na ugovorom utvrđenu valutu isplate i otplate. Prema tome, kao što je to naveo nezavisni odvjetnik u točkama 46. i sljedećima svojeg mišljenja, činjenica da se kredit mora vratiti u određenoj valuti načelno je povezana sa samom naravi obveze dužnika, a ne s akcesornim načinom plaćanja, što je čini bitnim elementom ugovora o zajmu.

39 Točno je da je Sud u točki 59. presude od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), utvrdio da izraz „glavni predmet ugovora” obuhvaća odredbu iz ugovora o kreditu u stranoj valuti sklopljenom između prodavatelja robe ili pružatelja usluga i potrošača o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo, a na temelju koje se prodajni tečaj za tu valutu primjenjuje na obračun rata otplate kredita samo ako se utvrdi da ta odredba predstavlja bitnu činidbu tog ugovora koja ga kao takva određuje, što je na nacionalnom sudu da provjeri.

40 Ipak, kao što je to uostalom naveo sud koji je uputio zahtjev, dok su se u predmetu u kojem je donesena presuda od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), zajmovi, iako su bili izraženi u stranim valutama, morali vraćati u nacionalnoj valuti na temelju prodajnog tečaja strane valute koji je primjenjivala kreditna institucija, u glavnom se postupku zajmovi moraju vraćati u istoj stranoj valuti kao u onoj u kojoj su bili odobreni. Međutim, kao što je to istaknuo nezavisni odvjetnik u točki 51. svojeg mišljenja, ugovori o kreditu koji su indeksirani u stranim valutama ne mogu se poistovjetiti sa ugovorima o kreditu u stranim valutama, poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku.

41 Uzimajući u obzir sva ta razmatranja, na treće pitanje valja odgovoriti da članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da pojam „glavni predmet ugovora” u smislu te odredbe obuhvaća ugovornu odredbu, poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, sadržanu u ugovoru o zajmu u stranoj valuti, o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo i u skladu s kojom se zajam mora vratiti u istoj stranoj valuti kao u onoj u kojoj je ugovor o zajmu sklopljen s obzirom na to da se tom odredbom utvrđuje bitna obveza koja određuje taj ugovor. Slijedom toga, ta odredba ne može se smatrati nepoštenom ako je jasno i razumljivo sastavljena.

Drugo pitanje

42 Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev pita treba li članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 tumačiti na način da zahtjev prema kojem ugovorna odredba mora biti jasno i razumljivo sastavljena znači da se u odredbi ugovora o kreditu, na temelju koje se kredit mora vraćati u istoj stranoj valuti kao u onoj u kojoj je ugovor o kreditu sklopljen, moraju navesti samo razlozi njezina uključenja u ugovor i način njezine provedbe ili se u njoj također moraju navesti sve posljedice koje bi ona mogla imati po cijenu koju potrošač plaća, poput tečajnog rizika, i odnosi li se, s obzirom na spomenutu

direktivu, obveza kreditne institucije da informira korisnika kredita u trenutku odobravanja kredita isključivo na kreditne uvjete, odnosno na kamate, troškove i jamstva na teret korisnika kredita, pri čemu u takvu obvezu ne ulazi moguća aprecijacija ili deprecijacija strane valute.

43 Najprije valja podsjetiti da je Sud već presudio da se obveza jasnog i razumljivog sastavljanja teksta primjenjuje čak i kad je ugovorna odredba obuhvaćena pojmom „glavni predmet ugovora" ili pojmom „primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i robe na drugoj" u smislu članka 4. stavka 2. Direktive 93/13 (vidjeti u tom smislu presudu od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 68.). Naime, ugovorne odredbe iz tog članka izuzete su samo iz ocjene njihove nepoštenosti, i to ako nadležni nacionalni sud smatra, nakon ispitivanja na pojedinačnoj osnovi, da ih je prodavatelj robe ili pružatelj usluga sastavio jasno i razumljivo (presuda od 3. lipnja 2010., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, t. 32.).

44 Kad je riječ o obvezi transparentnosti ugovornih odredbi, koja proizlazi iz članka 4. stavka 2. Direktive 93/13, Sud je istaknuo da se ta obveza, također istaknuta u članku 5. te direktive, ne može ograničiti isključivo na razumljivost tih odredbi na formalnoj i jezičnoj razini, nego da, naprotiv – s obzirom na to da se sustav zaštite uspostavljen spomenutom direktivom temelji na ideji da se potrošač nalazi u slabijem položaju u odnosu na prodavatelja robe ili pružatelja usluge, osobito u pogledu razine obaviještenosti – navedenu obvezu jasnog i razumljivog sastavljanja ugovornih odredbi i, slijedom toga, transparentnosti koja se utvrđuje tom direktivom treba shvatiti u širem smislu (vidjeti u tom smislu presude od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 71. i 72., i od 9. srpnja 2015., Bucura, C-348/14, neobjavljena, EU:C:2015:447, t. 52.).

45 Slijedom navedenog, zahtjev prema kojem ugovorna odredba mora biti jasno i razumljivo sastavljena podrazumijeva obvezu da ugovor transparentno izloži konkretno funkcioniranje mehanizma na koji upućuje dotična odredba kao i, ako je to potrebno, odnos između tog mehanizma i mehanizma utvrđenog drugim odredbama, tako da taj potrošač na temelju točnih i razumljivih kriterija bude u stanju procijeniti ekonomske posljedice koje iz toga za njega proizlaze (presude od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 75., i od 23. travnja 2015., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 50.).

46 Sud koji je uputio zahtjev mora to pitanje ispitati s obzirom na sve relevantne elemente činjeničnog stanja, uključujući oglašavanje i obavijesti koje je davatelj kredita učinio dostupnima u sklopu pregovora o sklapanju ugovora o zajmu (vidjeti u tom smislu presudu od 26. veljače 2015., Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, t. 75.).

47 Konkretnije, na nacionalnom sudu je da provjeri, kada razmatra sve okolnosti sklapanja ugovora, jesu li u predmetnom slučaju potrošaču bili priopćeni svi elementi koji bi mogli imati utjecaja na opseg njegove obveze, a na temelju kojih on može ocijeniti osobito ukupnu cijenu svojega zajma. Odlučujuću ulogu u toj ocjeni ima, s jedne strane, pitanje jesu li odredbe sastavljene jasno i razumljivo, tako da prosječnom potrošaču, odnosno uobičajeno obaviještenom potrošaču koji postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, omoguće procijeniti tu cijenu i, s druge strane, okolnost povezana s nenavođenjem u ugovoru o kreditu informacija koje se smatraju bitnima s obzirom na narav robe ili usluga koje su predmet tog ugovora (vidjeti u tom smislu presudu od 9. srpnja 2015., Bucura, C-348/14, neobjavljena, EU:C:2015:447, t. 66.).

48 Osim toga, ustaljena je sudska praksa Suda da je informiranje prije sklapanja ugovora o ugovornim uvjetima i posljedicama sklapanja od temeljne važnosti za potrošača. On osobito na osnovi te informacije donosi odluku o tome želi li biti obvezan uvjetima koje su prethodno sastavili prodavatelj robe ili pružatelj usluga (presuda od 21. ožujka 2013., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, t. 44., kao i od 21. prosinca 2016., Gutiérrez Naranjo i dr., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 50.).

49 U predmetnom slučaju, u pogledu zajmova u stranim valutama poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku, treba istaknuti, kao što je podsjetio Europski odbor za sistemske rizike u svojoj Preporuci CERS/2011/1 od 21. rujna 2011. o kreditiranju u stranim valutama (SL 2011., C 342, str. 1.), da financijske institucije moraju korisnicima kredita pružiti dovoljno informacija kako bi mogli donositi razborite i informirane odluke, pri čemu te informacije moraju barem uključivati utjecaj koji na rate ima znatna deprecijacija zakonskog sredstva plaćanja u državi članici u kojoj korisnik kredita ima prebivalište i povećanje strane kamatne stope (Preporuka A – Osvješćivanje korisnika kredita o rizicima, točka 1.).

50 Stoga, kao što je to naveo nezavisni odvjetnik u točkama 66. i 67. svojeg mišljenja, s jedne strane, zajmoprimac mora biti jasno obaviješten o činjenici da se, sklapajući ugovor o zajmu u stranoj valuti, izlaže određenom tečajnom riziku koji će gospodarski teško moći snositi u slučaju pada vrijednosti valute u kojoj ostvaruje svoje dohodak. S druge strane, pružatelj usluga, u ovom slučaju kreditna institucija, mora izložiti moguće promjene deviznog tečaja i rizike svojstvene uzimanju zajma u stranoj valuti, osobito ako potrošač koji je zajmoprimac ne ostvaruje svoj dohodak u toj valuti. Slijedom navedenog, nacionalni sud mora provjeriti je li pružatelj usluga predmetnim potrošačima priopćio sve relevantne informacije koje im omogućuju da ocijene ekonomske posljedice ugovorne odredbe, poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, po njihove financijske obveze.

51 S obzirom na prethodno navedeno, na drugo pitanje valja odgovoriti da članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da zahtjev prema kojem ugovorna odredba mora biti jasno i razumljivo sastavljena podrazumijeva da, u slučajevima ugovora o kreditu, financijske institucije moraju korisnicima kredita pružiti dovoljno informacija kako bi mogli donositi razborite i informirane odluke. U tom pogledu taj zahtjev znači da ugovornu odredbu prema kojoj se zajam mora vratiti u istoj valuti kao u onoj u kojoj je ugovor o zajmu sklopljen potrošač mora razumjeti na formalnoj i gramatičkoj razini, ali također u pogledu njezina konkretnog dosega, u smislu da prosječan potrošač, koji je uredno obaviješten i postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, može ne samo znati za mogućnost aprecijacije ili deprecijacije strane valute u kojoj je ugovor o zajmu sklopljen, već može i procijeniti potencijalno znatne ekonomske posljedice koje bi takva odredba mogla imati za njegove financijske obveze. Na nacionalnom sudu je da izvrši potrebne provjere u tom pogledu.

Prvo pitanje

52 Svojim prvim pitanjem, na koje valja odgovoriti na kraju, sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li znatniju neravnotežu koju nepoštena odredba prouzroči u pravima i obvezama stranaka, proizašlima iz ugovora, u smislu članka 3. stavka 1. Direktive 93/13, ispitati samo u vrijeme sklapanja tog ugovora.

53 Sud je u tom pogledu već presudio da nacionalni sud, kako bi ocijenio treba li ugovornu odredbu smatrati nepoštenom, kao što je to navedeno u članku 4. Direktive 93/13, mora uzeti u obzir narav robe ili usluga koji su predmet ugovora, oslanjajući se na sve okolnosti povezane sa sklapanjem ugovora „u vrijeme sklapanja ugovora” (vidjeti u tom smislu presudu od 9. srpnja 2015., Bucura, C-348/14, neobjavljena, EU:C:2015:447, t. 48. i navedenu sudsku praksu).

54 Slijedi da se, kao što je to istaknuo nezavisni odvjetnik u točkama 78., 80. i 82. svojeg mišljenja, nepoštenost ugovorne odredbe treba ocijeniti s obzirom na vrijeme sklapanja predmetnog ugovora, uzimajući u obzir sve okolnosti za koje je prodavatelj robe ili pružatelj usluga mogao znati u to vrijeme i koje su mogle utjecati na naknadno izvršenje spomenutog ugovora s obzirom na to da ugovorna odredba može unositi neravnotežu između stranaka koja se očituje tek tijekom izvršenja ugovora.

55 U predmetnom slučaju, iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da se odredbom o kojoj je riječ u glavnom postupku, sadržanom u ugovorima o zajmu u stranoj valuti, određuje da se mjesečne rate zajma moraju plaćati u istoj valuti. U skladu s takvom odredbom tečajni rizik u slučaju pada vrijednosti nacionalne valute u odnosu na tu valutu snosi potrošač.

56 U tom pogledu, na sudu koji je uputio zahtjev je da procijeni, s obzirom na sve okolnosti glavnog postupka i uzimajući u obzir osobito stručnost i znanja pružatelja usluga, u ovom slučaju banke, u vezi s mogućim promjenama tečaja i rizicima svojstvenima sklapanju ugovora o zajmu u stranoj valuti, kao prvo, moguće nepoštovanje zahtjeva postupanja u dobroj vjeri i, kao drugo, postojanje eventualne znatnije neravnoteže u smislu članka 3. stavka 1. Direktive 93/13.

57 Naime, kako bi utvrdio je li odredba poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku na štetu potrošača prouzročila, usprkos zahtjevu postupanja u dobroj vjeri, znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka, proizašlima iz ugovora, nacionalni sud mora provjeriti je li prodavatelj robe ili pružatelj usluga, pod uvjetom da je na pošten i pravedan način poslovao s potrošačem, mogao razumno očekivati da će potonji prihvatiti takvu odredbu slijedom pojedinačnih pregovora (vidjeti u tom smislu presudu od 14. ožujka 2013., Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, t. 68. i 69.).

58 S obzirom na prethodno navedeno, na prvo pitanje valja odgovoriti da članak 3. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da se nepoštenost ugovorne odredbe treba ocijeniti s obzirom na vrijeme sklapanja predmetnog ugovora, uzimajući u obzir sve okolnosti za koje je pružatelj usluga mogao znati u to vrijeme i koje su mogle utjecati na naknadno izvršenje spomenutog ugovora. Na sudu koji je uputio zahtjev je da procijeni, s obzirom na sve okolnosti glavnog postupka i uzimajući u obzir osobito stručnost i znanja pružatelja usluga, u ovom slučaju banke, u vezi s mogućim promjenama tečaja i rizicima svojstvenima sklapanju ugovora o zajmu u stranoj valuti, postojanje eventualne neravnoteže u smislu spomenute odredbe.

Troškovi

59 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (drugo vijeće) odlučuje:

1. **Članak 4. stavak 2. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima treba tumačiti na način da pojam „glavni predmet ugovora” u smislu te odredbe obuhvaća ugovornu odredbu, poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, sadržanu u ugovoru o zajmu u stranoj valuti, o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo i u skladu s kojom se zajam mora vratiti u istoj stranoj valuti kao u onoj u kojoj je ugovor o zajmu sklopljen s obzirom na to da se tom odredbom utvrđuje bitna obveza koja određuje taj ugovor. Slijedom toga, ta odredba ne može se smatrati nepoštenom ako je jasno i razumljivo sastavljena.**

2. **Članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da zahtjev prema kojem ugovorna odredba mora biti jasno i razumljivo sastavljena podrazumijeva da, u slučajevima ugovora o kreditu, financijske institucije moraju korisnicima kredita pružiti dovoljno informacija kako bi mogli donositi razborite i informirane odluke. U tom pogledu taj zahtjev znači da ugovornu odredbu prema kojoj se zajam mora vratiti u istoj valuti kao u onoj u kojoj je ugovor o zajmu sklopljen potrošač mora razumjeti na formalnoj i gramatičkoj razini, ali također u pogledu njezina konkretnog dosega, u smislu da prosječan potrošač, koji je uredno obaviješten i postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, može ne samo znati za mogućnosti**

aprecijacije ili deprecijacije strane valute u kojoj je ugovor o zajmu sklopljen, već može i procijeniti potencijalno znatne ekonomske posljedice koje bi takva odredba mogla imati za njegove financijske obveze. Na nacionalnom sudu je da s tim u vezi izvrši potrebne provjere.

3. **Članak 3. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da se nepoštenost ugovorne odredbe treba ocijeniti s obzirom na vrijeme sklapanja predmetnog ugovora, uzimajući u obzir sve okolnosti za koje je pružatelj usluga mogao znati u to vrijeme i koje su mogle utjecati na naknadno izvršenje spomenutog ugovora. Na sudu koji je uputio zahtjev je da procijeni, s obzirom na sve okolnosti glavnog postupka i uzimajući u obzir osobito stručnost i znanja pružatelja usluga, u ovom slučaju banke, u vezi s mogućim promjenama tečaja i rizicima svojstvenima sklapanju ugovora o zajmu u stranoj valuti, postojanje eventualne neravnoteže u smislu spomenute odredbe.**

Potpisi